

Andrew J. Bacevich este profesor emerit de istorie și relații internaționale la Universitatea din Boston și cofondator al Institutului Quincy pentru guvernare responsabilă. Absolvent al Academiei Militare a SUA și al Universității Princeton, el a servit în armata americană timp de 23 de ani. Printre cele mai recente lucrări ale sale se numără *Breach of Trust*, *The Limits of Power*, *America's War for the Greater Middle East* și *Twilight of the American Century*. Articolele lui au apărut în *New York Times*, *London Review of Books* și *American Conservative*, printre altele.

ANDREW J. BACEVICH

EPOCA ILUZIILOR

**CUM ȘI-A IROSIT AMERICA
VICTORIA ÎN RĂZBOIUL RECE**

Traducere din limba engleză de
GABRIEL TUDOR

LITERA
București

Editura Litera

tel.: 0374 82 66 35. 021 319 63 90. 031 425 16 19

e-mail: contact@litera.ro

www.litera.ro

Epoca iluziilor

Cum și-a irosit America victoria din Războiul Rece

Andrew J. Bacevich

Copyright © 2021 Grup Media Litera

Toate drepturile rezervate

Editor: Vidrașcu și fiii

Redactori: Mirela Petrescu, Georgiana Harghel

Corectori: Valeria Radu, Olimpia Băloi

Copertă: Flori Zahiu

Tehnoredactare și prepress: Mihai Suciuc

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BACEVICH, ANDREW J.

Epoca iluziilor. Cum și-a irosit America victoria din Războiul Rece /

Andrew J. Bacevich, trad. din lb. engleză: Gabriel Tudor – București:

Litera, 2021.

ISBN 978-606-33-6818-9

I. Tudor, Gabriel (trad.)

32

CUPRINS

Introducere	11
1 America lui Al, Fred, Homer și a mea	17
2 Sfârșitul istoriei!	37
3 Alungarea celui de-al patruzeci și unulea	57
4 Zărind Cetatea de Smarald	71
5 Parteneri de viață	105
6 Starea Uniunii	155
7 Plebiscit	175
8 Urmărind întrebarea lui Rabbit	204
Note	231
Mulțumiri	254
Indice	256

INTRODUCERE

„Fără Războiul Rece, care mai e rațiunea de a fi american?“¹

Harry „Rabbit“ Angstrom, personajul romancierului John Updike, reprezentând omul de rând de la sfârșitul secolului XX, a pus această întrebare chiar atunci când „lunga luptă crepusculară“ scădea în intensitate. După mai bine de un sfert de secol, întrebarea directă a lui Rabbit așteaptă încă un răspuns definitiv. De fapt, trecerea timpului nu a făcut decât să semene confuzie în această privință: mai există vreo rațiune de a fi american?

În perioada în care Războiul Rece lua sfârșit, surrogatul lui Updike nu era singurul care simțea că suferise o pierdere. Pe la 1980, Războiul Rece devenise mai mult decât o simplă situație sau circumstanță. Era o stare de spirit. Asemenea lui Rabbit, majoritatea americanilor ajunseseră să creadă că existența conflictului era ceva garantat. Ca și calota glaciară polară sau statutul baseballului ca ocupație preferată a americanilor în timpul liber, Războiul Rece dobândise aspectul unei stări permanente. De aceea, dispariția lui i-a surprins nepregătiți pe compatrioții lui Rabbit. Cei însărcinați cu gestionarea Războiului Rece au fost încă și mai surprinși. Operațiunea căreia îi dedicaseră întreaga lor carieră dispăruse brusc. Aceasta fusese o eventualitate pe care aparatul de securitate tot mai extins al Statelor Unite, el însuși un produs al cruciadei anticomuniste, nu reușise să o anticipeze.

Desigur, la un anumit nivel surpriza nu putea fi mai plăcută. În competiția epică dintre Vest și Est, dintre oamenii cu frică de Dumnezeu și atei comuniști, dintre democrație și totalitarism, „tabăra noastră“ învinsese. Un război nuclear total

fusesse evitat. Cauza libertății, pe care americanii erau convinși că o întruchipează, triumfase. Victoria era decisivă, devastatoare și fără echivoc.

Însă, din altă perspectivă, încetarea Războiului Rece era cum nu se poate mai deusolantă. În 1987, un important consilier al liderului sovietic Mihai Gorbaciov îi avertizase pe americani: „Suntem pe cale să vă facem un lucru groaznic – suntem pe cale să vă privăm de un inamic”.² Odată ce Uniunea Sovietică și-a încetat existența, americanii au rămas nu doar fără un inamic, ci fără măcar un cadru general pentru înțelegerea lumii și a locului lor în ea. Vreme de decenii, Războiul Rece oferise, chiar într-un mod imperfect, o aparență de ordine și coerență. Colapsul comunismului zguduise din temelii acest cadru. Acolo unde existaseră un scop anume și o predictibilitate, nu mai era nimic din toate acestea.

Câștigarea Războiului Rece îi pusese pe americani în fața unei situații comparabile cu cea cu care se confruntă un tip norocos, care câștigă la loteria Mega Milioanelor: în mijlocul unui aparent noroc chior se ascunde potențialul unui dezastru monumental. Folosirea judicioasă a acelui noroc și evitarea capcanelor unei bogății dobândite peste noapte necesită prudență și conștiință de sine – lucru deloc ușor de demonstrat când vila, mașina de lux și vacanța exotică pe care le-ai dorit întotdeauna sunt acum la îndemâna ta.

În mod similar, sfârșitul Războiului Rece le-ar fi putut oferi americanilor un răgaz, mai ales că problemele imediate aveau o semnificație mult mai mare decât vilele, mașinile și vacanțele de lux. Cel puțin în teorie, momentul ar fi impus reflectarea asupra câtorva întrebări de prim ordin: Care este sensul libertății? Ce anume ne permite libertatea să facem? Ce obligații ne impune ea? Pe cine sau pe ce exclude ea?

Desigur, americanii se luptaseră cu asemenea întrebări cu mult înainte de momentul 1776, răspunsurile lor evoluând de-a lungul timpului. Dar, în cele câteva decenii de Război Rece,

exigențele rivalității Est-Vest oferiseră un motiv de a înfrâna impulsurile explorării celor mai îndepărtate granițe ale libertății. Cu excepția periferiei lumii politice americane, majoritatea cetățenilor acceptau avertismentul alarmant al Washingtonului, care-i anunța că viețile lor sunt primejduite grav. În ierarhia priorităților naționale, întâmpinarea acestei amenințări – adică apărarea libertății, în locul extinderii ei – a manifestat tendința de a dobândi întâietate în fața altor considerații.

Afirmând asta nu înseamnă că sugerez că americanii ar fi fost o națiune obedientă în cursul Războiului Rece. După anii 1950, considerați, în mod eronat, ca un deceniu de conformism, și până la anii 1980, dominați de doctrina Reagan, controversese și crizele interne au fost constante. Printre chestiunile care i-au energizat sau i-au înfuriat pe americani s-au numărat libertățile civile, cursa înarmărilor nucleare, războaiele prost gestionate, de origine dubioasă, provocările la adresa tradițiilor artistice, radicalismul de stânga sau de dreapta, materialismul cras, care a coexistat cu sărăcia larg răspândită și o serie întreagă de probleme care ardeau mocnit, legate de rasă, sex și gen. Dar, pe tot parcursul perioadei, o perspectivă comună, axată pe rezistența în fața amenințării comuniste, a dăinuit. Pentru cei mai mulți cetățeni, în cea mai mare parte a timpului, Războiul Rece în sine a fost suficient pentru a explica „rațiunea de a fi american”.

Prăbușirea Imperiului Sovietic, între 1989 și 1991, a răpit acestei perspective chiar și ultimele sale vestigii de autoritate. Rareori sau poate chiar niciodată, tranziția de la o perioadă istorică la alta s-a petrecut atât de brusc, cu un set de demarcație atât de precis și cu asemenea implicații profunde. Parcă peste noapte, disciplina pe care Războiul Rece o impusese a dispărut. Absurditatea definirii realității ca o alegere (ori comunist – ori mort, ori sclav – ori liber, ori bun – ori rău) a devenit acum strident de clară. Impactul asupra ambițiilor și așteptărilor americane a fost ca îndepărtarea regulatorului de turajie

dintr-un motor cu combustie internă. Brusc, clapeta reglatoare s-a deschis. Viitorul părea mai promițător ca niciodată până atunci, oferind americanilor o gamă aparent nesfârșită de opțiuni și implicând doar puține constrângeri evidente. Totul părea posibil.

Încrezători că se anunța o epocă de creștere economică, militară și culturală americană fără precedent, membrii unei elite ameteite de succes au renunțat la orice precauție. Ei au pus la punct – și au promulgat – un nou consens, constând din patru elemente.

Primul dintre aceste elemente a fost *globalizarea* sau, mai precis, neoliberalismul global. În esența sa cea mai pură, globalizarea viza crearea de prosperitate: capitalismul corporatist nerestricționat, într-o lume deschisă fluxului de bunuri, capital, idei și oameni, avea să genereze prosperitate la o scară de neimaginat până atunci.

Al doilea element a fost *leadershipul global*, un eufemism pentru hegemonie sau, și mai simplu, pentru imperialism. În esență, leadershipul global se reducea la ordine: forța militară invincibilă avea să permită Statelor Unite să dirijeze și să păzească o ordine postcolonială, dar implicit imperialistă, favorabilă intereselor și valorilor americane. Prin exercitarea leadershipului global, Statele Unite aveau să implementeze globalizarea. Ordinea și belșugul urmau să meargă mână în mână.

Al treilea element al consensului a fost *libertatea*, un termen străvechi, acum drastic revizuit. Noua concepție a libertății sublinia autonomia, prohibițiile morale tradiționale fiind declarate demodate, iar îndepărtarea constrângerilor crescând numărul opțiunilor. Ordinea și belșugul, alăturate, aveau să garanteze libertatea, eliberând americanii de temerile existențiale privind siguranța și supraviețuirea pe care pământeni mai puțin privilegiați erau încă obligați să le trăiască.

Elementul final al consensului a fost *supremația prezidențială*, ocupantului Biroului Oval fiindu-i acordate prerogative

cvasimonarhice și un statut cvasimonarhic. Supremația prezidențială a presupus, implicit, o revizuire radicală a ordinii politice. Deși încă tratată ca un text sacru, Constituția nu mai descria sistemul de guvernare actual al națiunii americane. Dispăruse, efectiv, conceptul unei guvernări federale constând în trei ramuri cu puteri egale. Asigurând prosperitatea națiunii și a siguranței americanilor în fața amenințărilor externe, interpretând sensul libertății, președintele a devenit centrul spre care gravitau toate celelalte elemente, subiectul marilor speranțe, dar și ținta oprobriului general, dacă nu reușea să îndeplinească așteptările care-l aduseseră în funcție.

Laolaltă, toate aceste elemente au constituit un fel de sistem de operare. Scopul acestui sistem de operare, nevăzut, dar luat de mulți drept bun, era cimentarea pentru totdeauna a supremației Statelor Unite și întronarea stilului de viață american drept destin suprem al omenirii. Potrivit calendarului, sfârșitul secolului XX, numit frecvent „secolul american“, se apropia pe atunci de sfârșit. Totuși, cu Războiul Rece încheiat în asemenea condiții favorabile, scena părea montată pentru o prelungită Epocă Americană.

Aceasta însă nu avea să vină. Statele Unite au risipit rapid avantajele dobândite în urma câștigării Războiului Rece. Evenimentele derulate pe plan intern și internațional au pus la încercare acest consens post-Război Rece, demascându-i contradicțiile și expunându-i premisele ca iluzorii. Deși globalizarea a permis unora să prospere masiv, ea i-a lăsat pe mulți alții tot mai săraci, alimentând o inegalitate incredibilă. Afirmarea leadershipului global a oferit militarilor americani numeroase ocazii de a explora teritorii exotice și nefamiliare, dar puțini puteau confunda rezultatele, măcar aproximativ, cu cele implicate de crearea unor dominioane – cu atât mai mult cu cât intervențiile SUA nu erau urmate de instalarea păcii și a armoniei în teritoriile respective. În schimb, americanii au ajuns să accepte războiul ca pe ceva obișnuit. Și, deși

imboldul către obținerea împuternicirii individuale a eliminat constrângerile, el a făcut prea puțin pentru a promova binele comun. O concepție mai largă asupra libertății a adus cu sine un iz de nihilism. Cât despre promovarea primului om în stat ca lider vizionar, acest lucru a generat o serie de dezamăgiri, înainte să producă o implozie, în noiembrie 2016.

Momentul post-Război Rece, care a debutat la începutul anilor 1990 și a cuprins administrațiile lui Bill Clinton, George W. Bush și Barack Obama, s-a dovedit remarcabil de scurt. În 2016, numeroși americani ajunseseră, nu fără motiv, la concluzia că întregul consens post-Război Rece era iremediabil defect. Neoliberalismul globalizat, hegemonia militarizată, împuternicirea individuală și președinții ridicați la statut de regi le fuseseră de folos altora, dar nu americanilor de rând. De asemenea, aceștia din urmă au remarcat, din nou nu fără motiv, că elitele instituționale care aderau la acest consens, inclusiv liderii ambelor partide politice americane, erau surzi la plângerile lor și le ignoraseră suferința.

Oferindu-i țara lui Donald Trump, acești americani au semnalat prin aceasta faptul că repudiau însuși consensul. Faptul că Trump nu a oferit nimic care să pară, măcar pe departe, o alternativă rațională, a făcut alegerea lui ca președinte cu atât mai remarcabilă. El a fost un candidat-protest, ales în urma unui vot-protest. Din această perspectivă, alegerile prezidențiale din 2016 au marcat un punct de cotitură istoric, comparabil, ca semnificație, cu căderea Zidului Berlinului, din urmă cu un sfert de secol.

Epoca iluziilor caută să înțeleagă ce s-a întâmplat între aceste două borne de hotar. Citatul din scriitorul James Baldwin, care deschide această carte, exprimă eficient tema ei de căpătâi: promisiunile făcute, dar încălcate, așteptările ridicate, dar nefructificate, cetățenii indignați care nu-și mai găsesc locul în societatea americană.

CAPITOLUL 1

AMERICA LUI AL, FRED, HOMER ȘI A MEA

Donald Trump s-a născut în iunie 1946, ca fiu al unui bogat dezvoltator imobiliar din New York. Eu m-am născut 13 luni mai târziu la Normal, Illinois. Părinții mei, ambii veterani ai celui de-al Doilea Război Mondial, nu erau nici pe departe bogați. Când m-am născut eu, tatăl meu urma facultatea grație unui program special, destinat veteranilor de război, în vreme ce mama, fostă asistentă medicală în armată, muncea pentru a întreține întreaga familie. În majoritatea privințelor, Trump și cu mine nu am avut (și nici nu avem) aproape nimic în comun.

Dar, oricât de mult ne-ar fi diferențiat amănuntele, el și cu mine eram, dintr-un anumit punct de vedere, născuți în același loc, guvernate de anumite afirmații identificabile. Chiar atunci începând să ia o formă concretă, acele afirmații au informat America postbelică. Ele au descris un mod de viață și au definit ce însemna să fii american. Ele au conferit prerogative și au distribuit beneficii. Și, nu în ultimul rând, ele au plasat Statele Unite pe fluxul istoriei. Metafizic vorbind, chiar dacă nu ne-am întâlnit niciodată, Trump și cu mine suntem, cumva, înrudiți – bărbați heterosexuali albi, ajunși la maturitate într-o epocă în care bărbaților heterosexuali albi li s-a acordat, înaintea tuturor, dreptul de a pretinde privilegiile anunțate de un Secol American, care tocmai atunci își intra în ritm.

La momentul nașterii lui Trump și al nașterii mele, americanii de rând, indiferent de rasa, genul și orientarea lor sexuală,

nu doreau nimic altceva decât să depășească încercările trecutului recent – cu cât mai devreme, cu atât mai bine. Mobilizarea națiunii pentru războiul total, un proces direcționat de la Washington, avusese nevoie de ani întregi pentru a putea fi realizată. Demobilizarea, dirijată de jos în sus, s-a petrecut practic peste noapte, când forțele armate ale SUA aproape s-au dezintegrat. După capitularea Japoniei, în septembrie 1945, o explozie de nesupunere civică total diferită de oricare alta în istoria SUA, s-a răspândit în rândurile forțelor armate, un eveniment cu atât mai remarcabil cu cât nu a avut o structură precisă și nici lideri. Soldații-cetățeni ai Americii erau sătui de război și de primit ordine. În condițiile în care milioane de militari au cerut să-și dea jos uniforme, iar cei dragi ai lor s-au făcut ecoul acestor cereri, autoritățile de la Washington nu au avut altă opțiune decât să se conformeze.¹

Într-un timp extrem de scurt, sensul libertății postbelice s-a centrat pe renunțarea la serviciul militar și reîntoarcerea acasă. Pentru veterani, acasă însemna posibilitatea revenirii la normalitate. Deși reacomodarea cu viața de civil ar fi putut atrage după sine provocări, acestea puteau fi depășite. Filmul care a dominat gala Oscarurilor în anul nașterii lui Trump a oferit asigurări în această privință.

Regizat de William Wyler, cu un scenariu de Robert Sherwood, *Cei mai frumoși ani ai vieții noastre* spune povestea a trei veterani – Al, Fred și Homer – întorși de peste mări chiar atunci când gustul dulce al victoriei începe să facă loc frustrărilor vieții cotidiene. Toți trei sunt dornici să se întoarcă la viața din Boone City, deși simultan se tem de ce îi așteaptă acolo. Toți trei sunt albi, identitatea etnică sau afilierea religioasă nefiind precizate. Toți trei sunt marcați de traumele fizice sau psihice ale războiului. Totuși, ei au o atitudine decentă, cerând doar partea care li se cuvine. Sunt trei oameni obișnuiți, care au depășit provocări extraordinare: unul este un mărunț angajat al unei bănci, care se întoarce de pe frontul din Pacific ca

sergent al unui pluton de infanterie, al doilea este un barman ridicat la gradul de căpitan, care a efectuat misiuni pe un bombardier B-17, deasupra Germaniei naziste, iar al treilea un tânăr recrut în Marină, care și-a pierdut ambele brațe din cauza unui incendiu la bordul vasului.

Pe parcursul filmului, fiecare dintre cei trei protagoniști trece prin încercări dure, pe care le depășește cu hotărâre și curaj (precum și cu ajutorul unei femei bune). Implicit, în mesajul optimist al filmului este acest subtext: speranțele și visurile acestor oameni modești sunt ele însele modeste. În America clasei de mijloc, reprezentată de Boone City, libertatea nu este stridentă. Ea nu este arogată cu emfază și nici nu este ostilă normelor percepute. Libertatea relevă o direcție și conferă o motivație.

Într-un sens direct, Al, Fred și Homer nu se așteaptă la mai mult decât cred că ar putea obține. Așa cum spune Fred, barmanul transformat în pilot de avion, „Tot ce-mi doresc este o slujbă bună, un viitor liniștit, o căsuță suficient de mare pentru mine și soția mea – dă-mi toate acestea și mă voi simți perfect reabilitat”.² Dar Wyler nu se mărginește la a vedea dacă veteranii întorși de pe front pot obține o slujbă bună și își pot permite o căsuță suficient de mare. Cele câteva fire epice ale scenariului său se concentrează asupra acestei îngrijorări împărtășite de eroii lui: dacă relațiile profunde întrerupte sau distruse de război pot fi restabilite sau, dacă nu restabilite, înlocuite. Până la urmă, el dă un răspuns afirmativ la această întrebare. La momentul scenei finale a filmului, „cei mai frumoși ani” ai vieții ar putea, de fapt, să se afle în viitor, un deznodământ fericit validând cadrul moral, cultural și politic pentru care însuși filmul depune mărturie.

Idea aici nu este nici de a denigra, nici de a idealiza acest cadru, ci doar de a-i recunoaște atracția. *Cei mai frumoși ani ai vieții noastre* prezintă libertatea americană postbelică la punctul ei de origine, când adevărurile încă mai păstrau o aparentă

permanentă. Faptul că la întoarcerea dintr-un război care le-a răsturnat lumea cu susul în jos Al, Fred și Homer ar vrea ca lucrurile să fie repuse la locul lor, acolo unde fuseseră când ei plecaseră pe front, nu este deloc surprinzător. Și nu este surprinzătoare nici dorința lor de stabilitate, predictibilitate și normalitate.

În orașul imaginat de Wyler, normele preexistente, nu în ultimul rând cele determinând statutul individual, merită respect. „Libertatea de a nu face un lucru” dobândește întâietate în fața „libertății de a face un lucru”. Aproape din necesitate, accesul la acest paradis nepretențios este, prin urmare, limitat, femeile fiind acceptate doar ca personaje auxiliare, iar persoanele de culoare aproape complet excluse. În ciuda unor astfel de restricții – sau poate datorită lor – acest portret cinematografic al Americii postbelice în chiar primele ei zile a rezonat cu toți cei dornici să cheltuiască doi dolari pentru un bilet la film.

Și de ce nu? Filmul era o oglindă, o reprezentare a locurilor și oamenilor care corespundea cu ceea ce numeroși americani de rând doreau să vadă, pe când lăsau în urmă o perioadă istorică și intrau într-o alta. El oferea asigurări că, în ciuda recentelor transformări, nimic esențial nu se schimbase. Satisfacțiile vieții centrate pe un mariaj stabil, o familie completă și o muncă cinstită rămâneau lejer disponibile, mai ales pentru cei care avuseseră norocul să se nască albi, bărbați și heterosexuali. Așa cum se exprima la acel moment criticul Robert Warshaw, în publicația *Partisan Review*, filmul *Cei mai frumoși ani ai vieții noastre* oferea un mesaj de încurajare, „impresionând spectatorul prin demnitatea și caracterul semnificativ ale experienței americane «tipice» (propria sa experiență) și făcându-l să simtă o anumită încredere că problemele existenței americane (propriile lui probleme) pot fi rezolvate prin implementarea virtuților «simple» și «americane»”.³

Din punctul de vedere al zilelor noastre, am putea avea îndoieli că America descrisă în *Cei mai frumoși ani ai vieții noastre*

chiar a existat vreodată. Totuși, cei care se înghesuiau să vadă filmul atunci când el a fost realizat credeau altceva. În deceniile următoare, adică în epoca postbelică, omologii din viața reală ai lui Al, Fred și Homer, inclusiv părinții mei și, poate, chiar și cei ai lui Donald Trump, au continuat să aibă această convingere. Al Doilea Război Mondial – Războiul Bun, chiar înainte ca această sintagmă să pătrundă în uzul comun – a rămas un punct de referință fix, un principiu călăuzitor. Păstrarea a ceea ce națiunea câștigase a constituit un imperativ categoric.

Foster și Henry intră în scenă

Dar conservarea acestei situații necesita, cel mai probabil, efort. Membrii elitei politice insistau deja că America nu-și putea permite să se culce pe lauri. În fața ei se aflau noi pericole, pe care americanii nu îndrăzneau să le ignore. Chiar în săptămâna în care s-a născut Donald Trump, de pildă, revista *Life*, pe atunci la apogeul influenței sale, a publicat un lung eseu semnat de John Foster Dulles, prin care acesta își transmitea „Ideile privind politica externă a Uniunii Sovietice și ce trebuie făcut în privința ei”.⁴ Era un semn că aspirațiile modeste ale locuitorilor din Boone City n-aveau să fie suficiente.

Degajând deja autoritatea secretarului de stat care urma să devină, Foster, cum îi spuneau prietenii și colegii, era o întruchipare a politicii externe a sistemului politic american în privința Estului. Cu mai puțin de un an în urmă, încheierea triumfală a celui de-al Doilea Război Mondial dusese la materializarea celor mai dragi visuri ale instituțiilor, propulsând Statele Unite în postura de putere dominantă a planetei. Chiar și așa, perspectiva lui Dulles era inexorabil sumbră. Deși Germania nazistă dispăruse, iar Japonia imperială fusese învinsă, Statele Unite se confruntau acum cu o altă amenințare comparabilă. Kremlinul, avertiza el, deja făcea presiuni pentru crearea unei largi „Pax Sovietică”. Rusia și America se aflau pe un curs de